

Ковальчук І.С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

УДК 347.963(477)

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2021.3.14>

ПРАВОВИЙ СТАТУС БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Економічна безпека є основою стабільності та розвитку нашої держави. Одним із найважливіших завдань національної політики держави є встановлення ефективної системи економічних відносин, яка є стійкою до впливу різних негативних чинників як внутрішніх, так і зовнішніх, і своєю чергою інтегрування до міжнародних економічних стандартів. Президент України підписав Закон «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-ІХ, який Верховна Рада ухвалила 28 січня 2021 року. Документ створює інституційні умови для захисту економічних процесів від тиску силових органів, що підтримується міжнародними партнерами України. Основною функцією Бюро економічної безпеки буде аналітична робота, а також правозахисна. Такий орган буде єдиним правоохоронним органом, що розслідуватиме економічні злочини, у бюро працюватимуть детективи, які проводитимуть не лише збір аналітичної інформації про, наприклад, ухилення від сплати податків, але й вестимуть оперативно-розшукову діяльність на рівні з іншими силовими структурами. Бюро аналізуватиме бенефіціарів фінансових операцій і визначатиме, чи є порушення закону в обігу коштів тих чи інших бізнес- чи державних структур.

Отже, протидія економічним злочинам залишається пріоритетним завданням і базовим для забезпечення національної безпеки України новоствореним правоохоронним органом – Бюро економічної безпеки.

Стан дослідження питання. Дослідженню питання умов економічної безпеки держави присвячена велика кількість наукових праць. Еволюцію економіки та систем її захисту можна відзначити у науковому доробку таких учених: І. Маслій, Б. Головкина, А. Бойка, О. Кальмана, П. Орлова, В. Поповича, Р. Нолан, Л. Абалкіна, О. Білоруса, А. Гриценка, Т. Пастернака-Таранушенка, В. Сенчагова, З. Варналій, Л. Томаневича, В. Опришка, В. Атаманчука, С. Лекаря та інших, адже питання економічної безпеки ще не досліджено повною мірою.

Метою дослідження є питання економічної безпеки, розуміння створення необхідних умов для ведення ефективної економічної політики та розширеного самовідтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені. З цією метою було створено Бюро економічної безпеки, що робитиме акцент на аналітичній роботі та боротьбі з економічними проблемами.

Виклад основного матеріалу. Національна безпека є основою життєдіяльності людей, розвитку суспільства та суверенної держави. Вагомю частиною національної безпеки є економічна безпека країни, від якої залежить стан захищеності суспільства, державної влади, обороноздатності, територіальної цілісності, суверенності та рівності людей у своїх правах. Тому важливим фактором є розробка чіткого механізму функціонування безпеки як окремого підприємства, так і всієї держави, а також ліквідація загрози для економічної безпеки України такими негативними чинниками, як тіньова економіка, корупція, порушення цілісності економічної системи та економічна злочинність.

Для з'ясування змісту поняття «економічна безпека держави» звернемося до загальнонаукових методів розроблення та уточнення понять, першоджерел і думок науковців, які тлумачать суть і складники цього поняття. Щоб чітко усвідомити значення категорії «економічна безпека держави», вважаємо за потрібне спочатку охарактеризувати термін «безпека», визначити його сутність та окреслити притаманні йому ознаки. Термін «безпека» почали вживати ще у XVII столітті майже у всіх країнах Європи. Він означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. У XIX столітті сформувався поняття національної безпеки. На думку одного з перших авторів праць з цієї тематики, тодішнього президента США Т. Рузвельта, національна безпека – це сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток

суспільства, життя і здоров'я всіх його громадян. Найзагальніше трактування визначає безпеку як відсутність небезпеки. Наприклад, за визначенням, поданим у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, «безпека» – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує. Отже, безпека – це відсутність загрози або утримання її на узгодженому щодо захищеності системи рівні [1, с. 160].

Відповідно до «Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» наявні такі складники економічної безпеки, як: соціальна, продовольча, макроекономічна, енергетична, фінансова, інвестиційна, науково-технологічна, демографічна та виробнича безпека.

Фундаментальною основою для створення та реалізації стратегії економічної безпеки в нашій державі є Основний Закон, в якому закріплено основні концепції, на яких повинні базуватися нормативно-правові акти у сфері забезпечення економічної стабільності та безпеки України. До таких нормативних документів можна віднести Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» та Указ Президента України «Про стратегію економічної безпеки України».

З прийняттям Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» було переосмислено правоохоронну політику нашої держави у сфері забезпечення економічної безпеки. Цим нормативно-правовим актом було закріплено нові механізми захисту вітчизняної економіки шляхом створення правових механізмів захисту цього сектору від незаконного впливу правоохоронних, контролюючих та дозвільних державних органів та відомств. Основоположним завданням, яке покладається на Бюро економічної безпеки, є аналітична діяльність, а не застосування примусу до учасників економічних відносин.

Бюро економічної безпеки є одноособовим органом державної влади, на який буде покладено обов'язок по боротьбі зі злочинами у сфері економіки. До нього мають перейти повноваження, якими натеper наділені такі органи, як Служба безпеки України та Податкова міліція, причому вони повинні носити не каральний характер, а аналітичний.

Згідно із законом, Бюро економічної безпеки є центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави. Його діяльність спрямовує та координує Кабінет Міністрів.

До повноважень Бюро економічної безпеки входять:

- виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;

- оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їхньої мінімізації та усунення;

- надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов для створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;

- забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

- збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їхньому виникненню в майбутньому;

- планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності;

- виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги;

- складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності ухвалення ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки [2].

У Бюро працюватимуть детективи, які не лише збиратимуть аналітичну інформацію про економічні злочини, але й вестимуть оперативно-розшукову діяльність на рівні з іншими силовими структурами. Директора Бюро вибиратиме на відкритому конкурсі конкурсна комісія, яка складатиметься з представників, делегованих від Верховної Ради, Уряду та Президента, по троє від кожної гілки влади.

Відповідно до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» основними завданнями Бюро економічної безпеки України є:

- 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;

- 2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;

- 3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;

4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;

6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності;

7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги;

8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки [2].

Бюро економічної безпеки України як правоохоронний орган займатиметься розслідуванням злочинів у сфері публічного фінансування та захисту від податкових, фінансових та економічних злочинів. До створення Бюро такі правоохоронні функції були у економічних підрозділів Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ та Податкової поліції.

Бюро економічної безпеки ми безумовно відносимо до системи правоохоронних органів України, адже правоохоронні органи – це державні установи, діяльність яких спрямована на захист національної безпеки, забезпечення стану законності й правопорядку, захист прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави та на реалізацію інших законодавчо визначених функцій держави. Правоохоронна діяльність може бути реалізована через систему правоохоронних органів. З метою здійснення правоохоронної діяльності створюються відповідні органи, які називаються правоохоронними, таким чином правоохоронні органи – це наявні у суспільстві й державі установи та організації, що здійснюють правоохоронну та правозахисну функції, основне завдання яких полягає у забезпеченні законності, захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, боротьбі з кримінальними та іншими правопорушеннями, саме таким органом є новостворений орган боротьби з економічною злочинністю – Бюро економічної безпеки України.

З ухваленням Закону України, який буде закріплювати правовий статус Бюро економічної безпеки, Служба безпеки України повинна

втратити невластиві цьому правоохоронному органу функції з розслідування злочинів щодо корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління та економіки. Це дасть змогу останній сфокусуватися на виконанні завдань, які справді безпосередньо пов'язані з безпекою держави, з контррозвідальною діяльністю у сфері економіки.

Завдяки створенню Бюро економічної безпеки у разі порушення законодавства підприємці будуть звертатися напряму до Бюро економічної безпеки, а не до великої кількості бюрократичних органів, як раніше, своєю чергою це зменшить тиск на український бізнес. Такий орган у своїй діяльності буде орієнтуватися на міжнародний досвід, буде аналізувати та виявлятиме систематичні злочини, працюючи з базами даних бізнесу, а не проведенням обшуків чи інших оперативно-розшукових заходів на підприємствах.

Аналіз міжнародного досвіду для вдосконалення економічної безпеки України є необхідним для ефективного та сталого функціонування стабільної економіки країни.

У контексті посилення соціально-економічного згуртування країн-учасниць ЄС важлива роль належить Лісабонській стратегії. Відповідно до вищезгаданого документа основними пріоритетами у напрямі зміцнення економічної безпеки країн-членів ЄС та загалом європейського континенту мають стати: принцип спільного програмування, який використовується в проєктах міжнародного співробітництва, поліпшення інноваційної участі у напрямі зростання конкурентоспроможності економічних регіонів загалом, розвиток сільських територій та посилення територіальної єдності за рахунок екстенсивного розвитку значної частини регіонів ЄС. Країни-члени ЄС мають значний позитивний досвід реалізації євроінтеграційних стратегій на регіональному рівні. За кордоном самоврядні органи мають багатий арсенал інструментів і важелів економічного, правового та фінансового впливу на відстоювання регіональних інтересів та забезпечення соціально-економічної безпеки територій [3, с. 324].

Аналіз трактування економічної безпеки держави в країнах Європейського Союзу переконливо свідчить про те, що рівень безпеки залежить від багатьох факторів. Для того щоб не опинитися у ситуації держави без власного незалежного економічного майбутнього, Україні потрібно запровадити цілеспрямовану роботу щодо виходу з економічної кризи, запобіган-

ня реальним загрозам, боротьби з корупцією, кримінальними елементами в економіці. У цій залежності дуже важливо не тільки розуміти сутності економічної безпеки на всіх рівнях (міжнародному, національному, регіональному, особистісному), а й конкретні дії управлінських структур щодо наближення рівня економічної безпеки України до європейського рівня [4, с. 234].

Розглянувши концепцію економічної безпеки США, слід відзначити її основоположні положення, які покликані відстоювати національні економічні інтереси у процесі протистояння із гравцями на міжнародному рівні, захистити інтереси держави у найрозвинутіших секторах економіки та забезпечити можливість модернізації процесів взаємодії між різними гравцями у торговельних, економічних і будь-яких інших сферах.

У США протягом тривалого періоду мають місце стабільні бюджетно-податкові відносини між центром та регіонами. Відповідна економічна політика розвивається і постійно вдосконалюється. Це, своєю чергою, відбувається за рахунок розмежування повноважень між різними рівнями влади. Штати мають фактично такі ж права в податковій сфері, що і федерація загалом. З метою вирівнювання можливостей регіонів під контролем Конгресу США виділяються трансфери, а також цільові, блокові та програмні дотації. Одним із засобів регіональної політики США є бюджетне фінансування розвитку окремих секторів місцевої економіки [5, с. 121].

Висновки. Отже, якщо економічну безпеку розглядати як цілісну систему, то логічно виокремити її об'єкти та суб'єкти. Об'єкти економічної безпеки – власне економічна система

країни; окремі сфери діяльності: військової, соціальної, політичної, правової, інформаційної і т. д.; суспільство з його інститутами, організаціями, фірмами, підприємствами; особистість. Суб'єкти економічної безпеки – держава і суспільство з усіма його інституціями. Якщо конкретизувати, то суб'єктами економічної безпеки є державні та місцеві органи виконавчої і законодавчої влади; міністерства, відомства, комерційні і некомерційні організації, громадські організації, окремі громадяни тощо. Бюро економічної безпеки – єдиний орган державної влади, відповідальний за боротьбу з економічними злочинами. Він отримує відповідні повноваження Служби безпеки та Податкової міліції, які будуть переосмислені з тим, щоб це був не стільки силовий, скільки аналітичний орган та став основним правоохоронним органом у боротьбі з економічною злочинністю. Кожен із цих правоохоронних органів нарешті зможе сконцентруватися на своїх пріоритетних завданнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мандзіновська Х.О. Економічні науки. *Наукові записки*. 2016. № 2 (53). С. 159–166.
2. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України № 1150-ІХ від 28 січня 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. Ст. 1, ст. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.
3. Кириченко О.А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : кол. монографія. Київ, 2018. 401 с.
4. Резнік О.М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Форум права* : наук. фак. вид. 2015. № 4. С. 232–236.
5. Дацків Р.М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції : кол. монографія. Львів. 2006. 160 с.

Ковальчук І.С. ПРАВОВИЙ СТАТУС БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття розкриває та аналізує міжнародний досвід регулювання економічної безпеки національної економіки. Здійснено дослідження створення, компетенції, функцій, принципів діяльності Бюро економічної безпеки України. У статті визначено, що згідно із законом Бюро економічної безпеки є центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави. Визначено, як вплине створення Бюро економічної безпеки України на компетенцію інших правоохоронних органів, таких як Служба безпеки України та Податкова міліція, адже фактично новостворений орган отримає їхні повноваження, які, слід відзначити, не є характерними для їхньої діяльності. За результатами проведеного дослідження можна визначити, що аналіз підходів до забезпечення економічної безпеки країнами Європейського Союзу говорить про те, що цей рівень безпеки досить високий та залежить від різноманітних факторів. Доведено необхідність використання зарубіжного досвіду для розроблення правильної стратегії регулювання економічної безпеки України та побудови роботи відповідних органів, які змогли забезпечити реалізацію всіх завдань щодо охорони економічних відносин як на території нашої держави, так і на міжнародній арені. Адже в багатьох зарубіжних країнах уже тривалий час діють відповідні інституції зі специфічними повноваженнями щодо забезпечення захисту та охорони економічних відносин, як наслідок, їхня діяльність дала можливість забезпечити швидкий розвиток економічних відносин. На підставі аналізу кількісних і якісних показників економічної злочинності у статті визначено сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. Проаналізовано зміни у детермінаційному

комплексі економічної злочинності в Україні. Робиться висновок щодо необхідності врахування встановлених тенденцій економічної злочинності під час розробки комплексної стратегії протидії цьому виду злочинності. Моделі економічної безпеки, які були розглянуті у нашому дослідженні, можуть стати дієвим практичним прикладом для формування в Україні нової ідеології безпеки, основою якої є розвиток економіки та захист її від зовнішніх та внутрішніх загроз, ефективне використання ресурсів та забезпечення соціально-економічних вимог населення.

Ключові слова: економічна безпека, економічні злочини, державна політика, економічні стандарти, Бюро економічної безпеки, національна економіка, міжнародний досвід, стратегія національної безпеки, загрози економічній безпеці.

Kovalchuk I.S. LEGAL STATUS OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The article reveals and analyzes the problems of international research on the security of the national economy. A study of the creation, competencies, functions, principles of the Bureau of Economic Security of Ukraine. In accordance with the law, the Bureau of Economic Security is the central executive body that governs the will of the opposition, which encroaches on the functions of the economy of the state. It is determined how the establishment of the Bureau of Economic Security of Ukraine will affect the competence of other law enforcement agencies, such as the Security Service of Ukraine and the Tax Police, because in fact the newly created body will receive their powers, which should not be specific to their activities. The results of the study show that the analysis of approaches to economic security in the European Union shows that this level of security is quite high and depends on various factors. The necessity of using foreign experience to develop a correct strategy for regulating Ukraine's economic security and to build the work of relevant bodies that were able to ensure the implementation of all tasks to ensure the protection of economic relations both in our country and in the international arena. After all, in many foreign countries for a long time there are relevant institutions with specific powers to ensure the protection and safeguarding of economic relations, as a result of which their activities have made it possible to ensure the rapid development of economic relations. Based on the analysis of quantitative and qualitative indicators of economic crime, the article identifies current trends in economic crime in Ukraine. Changes in the determination complex of economic crime in Ukraine are analyzed. It is concluded that it is necessary to take into account the established trends of economic crime when developing a comprehensive strategy to combat this type of crime. The models of economic security, which were considered in our study, can be an effective practical example for the formation of a new ideology of security in Ukraine, based on economic development and protection from external and internal threats, efficient use of resources and socio-economic requirements.

Key words: economic security, economic crimes, state policy, economic standards, Bureau of Economic Security, national economy, international experience, national security strategy, threats to economic security.